

a racionalizmust elutasító radikális empirizmus hagyományával:

514. „Ezek a nehézségek csaknem bátortalanná tettek volna, ha nem gondoltam volna át, hogy az egész természettudomány alapjául *tiszta megfigyelések kell szolgáljanak, hogy ezeknek egész sorát lehet tenni bármiféle továbbiakra való tekintet nélkül*, ... Ezzel a meggyőződéssel határoztam el, hogy a fény és a színek tanának fizikai részét minden másra való tekintet nélkül vizsgálom meg, és egy időre úgy teszek, mintha abban még sok minden kétséges, sok minden felfedezésre váró volna.”

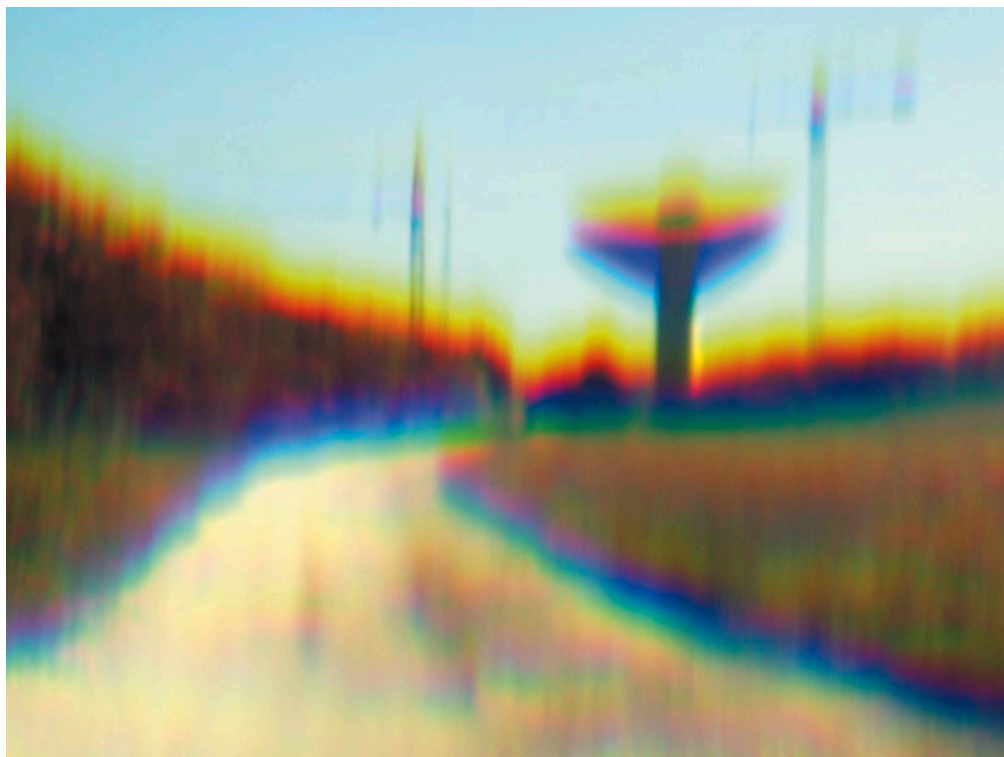
Eperjesi kiállításának címe, *Semmi a szín alatt* szintén köthető a dac, a tagadás, a fenomenális-hoz való ragaszkodás, a figyelemfelkeltés (protestálás?) hagyományához.

Bár a kritikai hagyomány legkönnyebben a prizmaképeken látszik, a fotogramok színes árnyékaiban is felsejlik. Goethe a szubjektív prizmakísérletek (1791-2) után, felbőszülve Benjamin Thompson (Rumford grófja) azon kijelentésén, hogy a színes árnyékok optikai illúziók, ezek vizsgálatával foglalkozott (1794), majd így fakadt ki: „Istenkáromlás [Gottes Lästerung] azt állítani bármiről, hogy optikai illúzió”.³

Ahogy a prizmaképek Goethe-re, úgy a fotogramok Moholy-Nagyra utalnak, aki ugyanahhoz a radikális fenomenalista és egyben kritikai hagyományhoz sorolható *Az anyagtól az építészetig* című munkája alapján: „Az embert a tradíciók, a tekintélyi elvek uralma megfélemlíti. Bizonyos élményterületekre már egyáltalában nem is merészkedik. Szakember válik belőle. Élményei már nem eredendők. Szüntelen harcban állva ösztöneivel, a külsőleges ismeretek úrrá lesznek rajta. Belső biztonságérzete elsorvad. Már nem lehet többé a maga orvosa, sőt a saját szemére se bízhatja magát. A szakemberek – mint valami hatalmas titkos szervezet tagjai – elhomályosítják az utat azok felé a sokoldalú egyéni élmények felé, amelyek egészséges funkciók alapján lehetségesek, sőt amelyeket a biológiai centrum egyenesen megkövetel.”⁴ Számomra ez a kulturális hagyomány adja azt a hátteret, ahol Eperjesi képei különös játékba kezdenek a befogadóval. Mert egyénileg dől el, hogy mi számunkra a közvetlen. A „közvetlen” jelenség, mint a színes csövek kapcsolódása a fotogramokon, vagy a szubtraktív és additív színkeverés izgalmas játéka, ahogy a kép leg-

3 Goethe, J. W. von: *Die Schriften zur Naturwissenschaft*, herausgegeben im Auftrage der Deutschen Akademie der Naturforscher (Leopoldina), Weimar, 1947-. LA I, 3: 93.

4 Moholy-Nagy László: *Az anyagtól az építészetig*. Corvina, Budapest, 1972, 10. o.

EPERJESI ÁGNES
Prizmakép, 2007, színes fotó, 50 × 60 cm

világosabb színeit a legsötétebb (egymásba dugott) csövek adják. A tárgyak színes árnyékait és formáit nézzük vagy a „közvetlen”, első élményünket, az allúziót Moholy-Nagy fotogramjaira? A prizmán át látott világ furcsa, szabályszerű, de nem geometriai sávjain pásztáz a tekintet – vagy az itt felvázolt kultúrtörténeti hagyományra gondolunk? Röviden: az elmélet felől nézzük a képeket, az angyalszárnnyat letörő filozófia lencséjén/prizmáján át, vagy a jelenségek csalóka közvetlenségén keresztül?

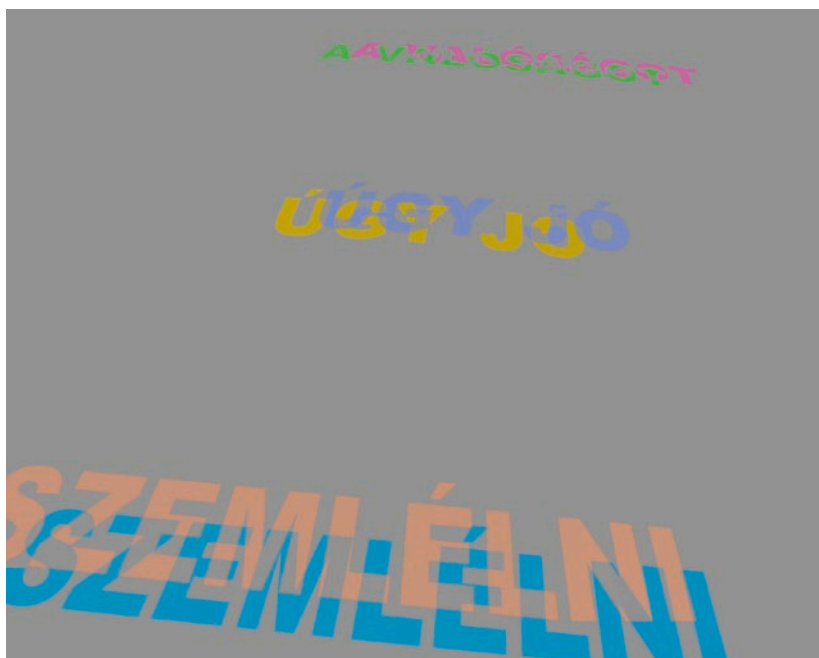
A kérdés nem csak az alapvető befogadási attitűd felmérése, amelyet a mi történetünk éppúgy befolyásol, mint a kiállítási gyakorlat (gondoljunk csak Greenblatt resonance/wonder dichotómiájára), hanem annak az immár kétszáz éves, a romantikában gyökerező hagyománynak a megítélése is, amely a „jelenségek megmentése” érdekében ideológiává tette az ideológiáktól való megszabadulást, dogmatikusan dogma-ellenes – és egyben szédítően reflexív – volt. Ez a játék azonban már nem is a művekről, hanem a befogadóról szól – és nem utolsósorban az alkotóról. Mi elhiszük-e, és ő elhiszi-e, hogy lehetséges a nyugati mentalitás alternatívája Nyugaton? A „közvetlen” elérhető-e vizuális médiumokon keresztül, a színek játéka állíthatja-e azt, hogy „semmi a szín alatt”?

Bán Zsófia

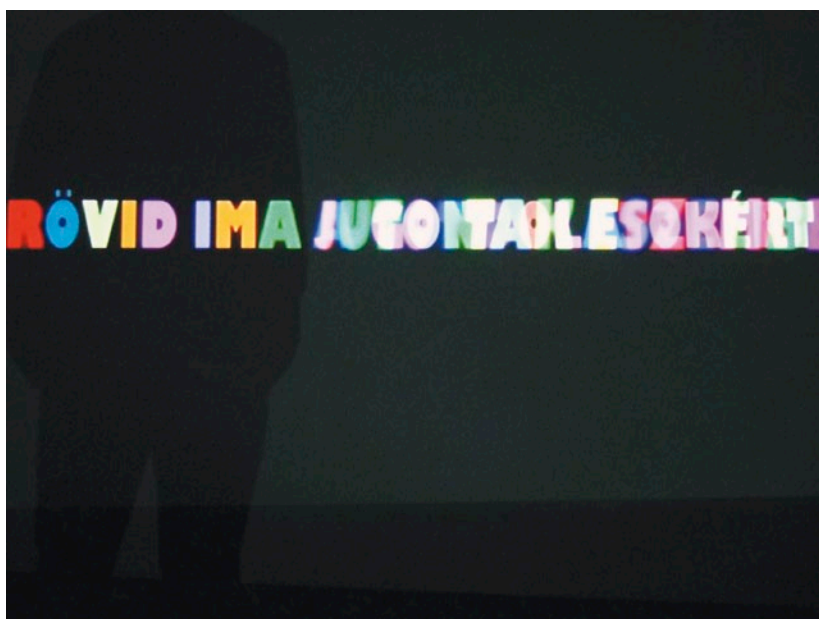
A megfigyelő színeváltozásai***

■ Történet: Két kiegészítő szín megy a sivatagban. Egymás felé haladnak, nem tudnak róla, csak persze titkon remélik. Az ember, akkor is, ha momentán komplementer szín, mindig remél. Hogy szembejön egy másik szín, amelyik épp az ő kiegészítője. Egy olyan, amelyikbe jó beleolvadni, egy olyan, amelyikben jó elveszni, elszürkülni, csaknem eltűnni. Teljesen nem, mert a szürke persze nem semmi (akár pestiesen szólva is!), nem a semmi, hanem éppenhogy a sokféle valaminek a letéteményese; olyan, mint mondjuk az Operaház ruhatára premier-

*** A Székesfővárotról elhangzott megnyitó szöveg szerkesztett változata (Eperjesi Ágnes: Rövid ima. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2009. 05. 09 - 09. 20.)

EPERJESI ÁGNES
Végtelen potenciál, 2009, 3D animáció, 4.34 perc

EPERJESI ÁGNES
Rövid ima, 2009, fényinstalláció két vetítővel

esten. A legcsudálatosabb színek, szagok és tapintások őrzője, mégis, a ruhatár maga szürke, látszólag semmi különös, az ember csak zsebrevágja a bilétát és nem gondol rá, egészen addig, amíg az utolsó felvonás végénél lemegy a függöny. Holott!, gondolja Olgica, a ruhatárosok gyöngye, ha csak egy pillanatra is belegondolnának, rögtön ráeszmélnének, hogy mekkorát tévedtek. Hát ugyanígy állunk a szürkével. Volt egy pillanat a nyugati kultúrában, amikor a szürke, egy októberi koraestén egyszer csak kegyvesztett lett, s egyre-másra negatív jelzőként kezdtek használni, a semmilyenség színeként, a karakter és egyéniség hiányának szinonimájaként. A színekhez társított értékítéletek tudjuk, sok mindent elárulnak egy kultúráról. Például, van, ahol a gyász színe fekete, van, ahol meg fehér. S a szerelem színe sem mindenhol vörös.

Azonban még ennél is érdekesebb jelenség, s ez sem mond kevesebbet egy kultúráról vagy gondolkodásmódról, hogy a színeket külső (objektív) vagy belső (szubjektív) jelenségnek gondolják-e. Olyasminek-e, aminek elszenvedői vagyunk, vagy

olyasminek, amit mi magunk hozunk létre a testünk, a létezésünk, a nézésünk által. Tehát hogy passzív vagy aktív jelenség-e. Mindkettőre épültek már mondák, tudományosak és tudománytalanok, s az elmúlt néhány évszázad e kétféle szemléletmód összeütközésének jegyében telt (hogy egyebekről itt most ne is beszéljünk). „A valóságot úgy jó szemlélni ahogy van,” mondja az írás a falon. Eddig rendben, látszólag semmi izgalom. Csakhogy: a kérdés valójában az, hogy *hogyan* van az a *vanás*? Azt szemléljük-e ami van, ami adott, vagy az van, *ahogy* szemléljük azt, ami van? Azaz: lakunk vagy építkezünk? Ha az előbbi, akkor szeretünk beleülni a készbe, vagy abba, amit annak mondanak. Flaubert írja, hogy Egyiptomi utazása során már annyira eleget az aktív nézelődésből, hogy legszívesebben leheveredett volna a sátra elé egy díványra, hogy onnan nézze, ahogy elhúzzák előtte a tájat. Ha azonban az utóbbi, akkor folyamatos mozgásban vagyunk. Mentális és fizikai mozgásunk pedig folyamatosan elfed, kitakar, illetve láthatóvá tesz bizonyos dolgokat, jelenségeket. Ami él, mozog, s ami mozog, változik. Ha beleállok a fénybe, a cselekvés rádiuszába, a testemre íródik a világ. De ha másfelől nézem ugyanezt, azt is mondhatom, hogy a testem által lesz láthatóvá a világ, illetve, a testem által lesz úgy láthatóvá, ahogyan én látom. A látvány testivé válik – ez az, amit újra és újra meg kell tanulnunk. Hogy a szem hiába az az érzékszervünk, amelyik leginkább eltávolít az érzékelt dologtól, hiába a távolság, mégis magunkra, a testünkre vesszük a látványt; szóval, jóval testibb ügy ez, mint elsőre gondolnánk. Rezzentelen tekintet nincs, mert aki létbetetett, együtt mozog a világgal. Rezzentelen tekintet csak időn, történelmen kívül létezik – ha létezik, az Örök Felülnézet világában. Ha egy fénycsíkba beleállok, s onnan nézek, kitarok egy másikat. Ha egy gondolatot gondolok, ha egy mondatot kimondok, kitarok vele egy másikat. Látszólag veszteség, mert miért is nem állhatok egyszerre minden gondolat fénycsíkjában? Ez a nyelv örök fájdalma, örök drámája, hogy nem létezhet szimultán, csak egymás mellett, egymás után. Az egymásra épülő időben. S éppen ezért, *látszólag*, a szín az úr. A kiegészítők, ha egymásba csúsznak, egymásba omlanak, nem kitarják egymást, hanem a szürkében, a semlegesben egyesülnek. Különkülön, de mégis egyszerre vannak jelen az időben. Ez az összecsúszás azonban kontextustól, no meg attól is függ, ki és honnan nézi. A megfigyelő lehetőségei és történetei képeződnek le általa. Kész regény. A jelenség tehát létezik, de a nullpont mindenkinek máshol van. Olyan, mint a szerelem. S ha már nyelvben kell léteznünk, csak avval vigasztalhatjuk magunkat, hogy a gondolatokkal is remélhetően ugyanígy van. Ott van mind, csak éppen kitarja a többi gondolat.